

Miljø- og
Fødevareministeriet
Miljøstyrelsen

Ideoplæg

for genopretning af **Ekkodalens Moser**

- afgrænsning af miljøkonsekvensrapporten

Indhold

- 2 - Hvad er en miljøkonsekvensrapport
- 4 - Vi vil gerne høre din mening
- 6 - Baggrunden for projektet
- 10 - Hvad går projektet ud på?
- 14 - Projektets miljøpåvirkninger
- 18 - Myndighedsbehandlingen og den forventede proces for miljøvurderingen

Titel:

Ideoplæg – for genopretning af Ekkodalens Moser - afgrænsning af miljøkonsekvensrapporten

Emneord: Naturgenopretning, Ekkodalens Moser, miljøvurdering, miljøkonsekvensrapport, VVM, Naturstyrelsen Bornholm.

Udgiver:

Miljøstyrelsen

År:

2018

Fotos:

Michael Stoltze
Georg Ask Marker
Dorte Bugge Jensen

Hvad er en miljøkonsekvensrapport?

Visse offentlige og private projekter, der kan forventes at få væsentlige indvirkninger på miljøet, er omfattet af reglerne i miljøvurderingsloven, jf. Miljø- og Fødevareministeriets lov-bekendtgørelse nr. 448 af 10. maj 2017 om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM). Disse projekter må ikke påbegyndes, før de er miljøvurderet, og bygherren har fået en tilladelse til at påbegynde projektet. Dette gælder for projekter såvel på land som på vand.

Miljøvurderingen, der fører til en VVM-proces, skal sikre, at der bliver taget hensyn til miljøet under planlægningen af anlægsprojekter, der kan forventes at påvirke miljøet væsentligt.

Bygherren skal som led i miljøvurderingen fremlægge en miljøkonsekvensrapport for projektet. Formålet med miljøkonsekvensrapporten er at give det bedst mulige grundlag for såvel den offentlige debat som myndighedens vurdering af projektet samt beslutning om der skal gives tilladelse til projektet.

Miljøkonsekvensrapporten skal beskrive projektets væsentlige direkte og indirekte indvirkninger på miljøet, herunder virkninger på:

- Befolkningen og menneskers sundhed
- Naturområder, arter og den biologiske mangfoldighed
- Arealanvendelse, jordbund, vand, luft og klima
- Materielle goder, kulturarv og landskab
- Samspillet mellem disse faktorer

Omfanget og detaljeringsgraden af de oplysninger og beskrivelser, som bygherren skal fremlægge i rapporten, fastsættes af VVM-myndigheden i et afgrænsningsnotat, som fremsendes til bygherre. Myndighedens afgrænsning af rapportens indhold sker bl.a. ud fra oplysninger, som bygherren indleverer sammen med ansøgningsmaterialet, myndighedens kendskab til miljøforhold og miljøpåvirkninger og de svar, som myndigheden modtager i forbindelse med denne høring af offentligheden, jf. lovens § 35, stk. 1, punkt 2.

Hvilke oplysninger, der skal offentliggøres ved høringen, er angivet i lovens § 35, stk. 2. Nærværende publikation er udarbejdet i overensstemmelse med disse krav.

Tidsfristen for denne høring skal i henhold til Miljøvurderingsloven fastsættes til 14 dage, medmindre særlige omstændigheder begrundet en fravigelse af denne frist.

Læs mere om miljøvurderinger af projekter og af planer og programmer på: <https://mst.dk/natur-vand/miljoevurdering-vvm/>

Vibeunge. Viben er en af de fugle, som har gavn af vådområder og enge.

Vi vil gerne høre din mening

Miljøstyrelsen har indledt miljøvurderingen for genopretningen af Ekkodalens Moser på Bornholm. Naturstyrelsen er bygherre på projektet.

For at give offentligheden og berørte myndigheder forudsætninger for at komme med forslag til afgrænsningen af den kommende miljøkonsekvensrapport, udgiver Miljøstyrelsen dette idéoplæg. Idéoplægget indeholder en kort beskrivelse af projektet og de miljøpåvirkninger, som forventes belyst i miljøkonsekvensrapporten samt information om det videre forløb i miljøvurderingsprocessen.

Idéoplægget ledsages også af kortbilag, der viser projektområdet for genopretningen af Ekkodalens Moser.

Under idéfasen kan alle med interesse i projektet stille spørgsmål og komme med ideer, kommentarer og forslag til, hvad der skal indgå i det videre arbejde med miljøvurderingen. Det kan f.eks. være ønsker til miljøpåvirkninger, der skal sættes fokus på, eller hvis der er særlige forhold i området, som bør belyses eller tages hensyn til. Idéfasen holdes på et tidligt tidspunkt i projektføreløbet, hvor bygherren endnu ikke har planlagt alle detaljerne.

Idéoplægget med kortbilag kan også findes på Miljøstyrelsens hjemmeside for miljøvurderingen af Ekkodalens Moser, som løbende vil blive opdateret: www.mst.dk/Ekkodalensmoser

Frist for idéer, forslag og bemærkninger: 29. oktober 2018

Alle ideer, forslag og bemærkninger kan sendes fra den 1. oktober 2018 til og med den 29. oktober 2018 til Miljøstyrelsen mærket "Miljøvurdering af Ekkodalens Moser" på mst@mst.dk eller med post til:

Miljøstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
Miljøvurdering af Ekkodalens Moser
J.nr. MST-531-00024

Herefter vil Miljøstyrelsen behandle de indkomne svar i forhold til miljøvurderingen af projektet. Læs mere om myndighedsbehandlingen i kapitel 5.

Borgermøde

Du har også mulighed for at deltage i et borgermøde om projektet, som Naturstyrelsen Bornholm arrangerer. Her kan du få yderligere information om projektet og stille spørgsmål til både Naturstyrelsen, Bornholms Regionskommune og Miljøstyrelsen om projektet og myndighedsarbejdet.

Borgermødet afholdes onsdag den 10. oktober 2018 klokken 19:00-21:00 på Bornholms Højskole, Almindingsvej 35, 3720 Åkirkeby.

Dagsordenen for borgermødet og projektet er nærmere beskrevet på Naturstyrelsens hjemmeside: <https://nst.dk/ekkodalensmoser>

Borgermøde 10.
oktober på
Bornholms Højskole

Kærsvovlrod foto-
graferet i Kærgårds
Mose

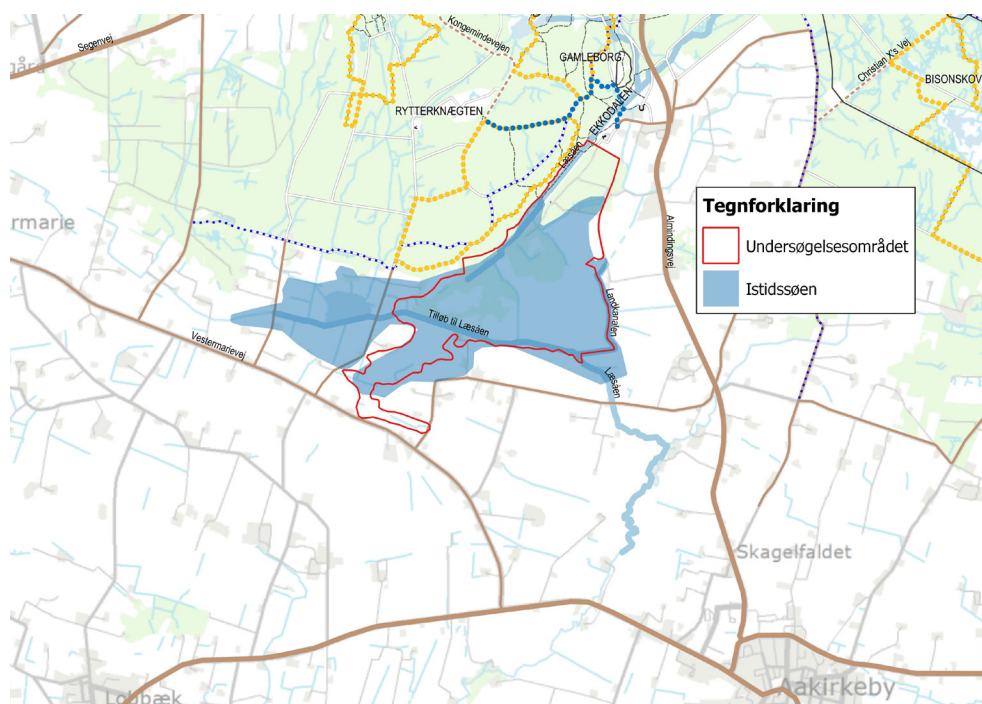
Baggrund for projektet

Det fremgår af regeringsgrundlaget fra november 2016, at det er regeringens ambition på frivillig basis at søge at genoprette Ekkodalens Moser til glæde og gavn for plante- og dyrelivet samt borgernes rekreative muligheder. Naturstyrelsen har i 2017 fået opgaven med naturgenopretning af Miljø- og Fødevarerministeren og er således bygherre på projektet, mens Miljøstyrelsen er myndighed i forbindelse med miljøvurderingen og Bornholms Regionskommune er myndighed på en lang række tilladelser, der kræves for projektets gennemførelse.

Istidssøen

Den sidste istid skabte Bornholms største indsø syd for Almindingen for foden af Ekkodalens klipper. Den vurderes at have været ca. 200 hektar stor og har omfattet Vallensgårds Mose, Kærgårdsmosen, Thorevandet og Udkæret (kort 1). Langs søens bredder er der fundet de ældste spor efter menneskelig bosættelse, som kendes fra Bornholm. Helt op i 1700-tallet kan man på kort over Bornholm genfinde den store indsø, som dengang blev kaldt for Wallens Kier (Vallenskær) (kort 2). En del af indsøen udviklede sig ved naturlig tilgroning efterhånden til mose, og andre dele blev drænet for at skabe landbrugsjord. Vådområdet fremstår derfor væsentligt mindre i dag.

Kort 1
Viser projektets undersøgelsesområde og den omtrentlige udbredelse af søen efter sidste istid.

Kort 2
Wallens Kier på
Hammers kort over
Bornholm (1746-
1750)

Afvanding af området

Undersøgelsesområdet modtager vand fra de højereliggende områder. Vandet løber direkte ned ad klipperne ved Ekkodalen. Arealerne mod nordøst afvandes af vandløbet Læsåen i bunden af Ekkodalen og fra vest ledes vand gennem området via vandløbet kaldet Tilløb til Læsåen. Øst for mosen findes en landkanal, som leder vand fra det østlige opland til Læsåen ved undersøgelsesområdets sydøstlige hjørne (se kort 3).

Den naturlige udvikling gjorde, at søfladen med tiden voksede til og blev til mose med tørvedannelse, hvilket skabte grundlag for tørvegravning i området op gennem tiden. I 1800-tallet var det meste af undersøgelsesområdet småsøer, mose og eng. Dræning i form af grøfter startede i 1800-tallet og antallet af grøfter steg i 1900-tallet, hvor der gravedes grøfter i Kærgårdsmosen og den østlige del af området, og der anlagdes sidegrøfter til hovedgrøften i området mellem Skyttedam og Thorevandet.

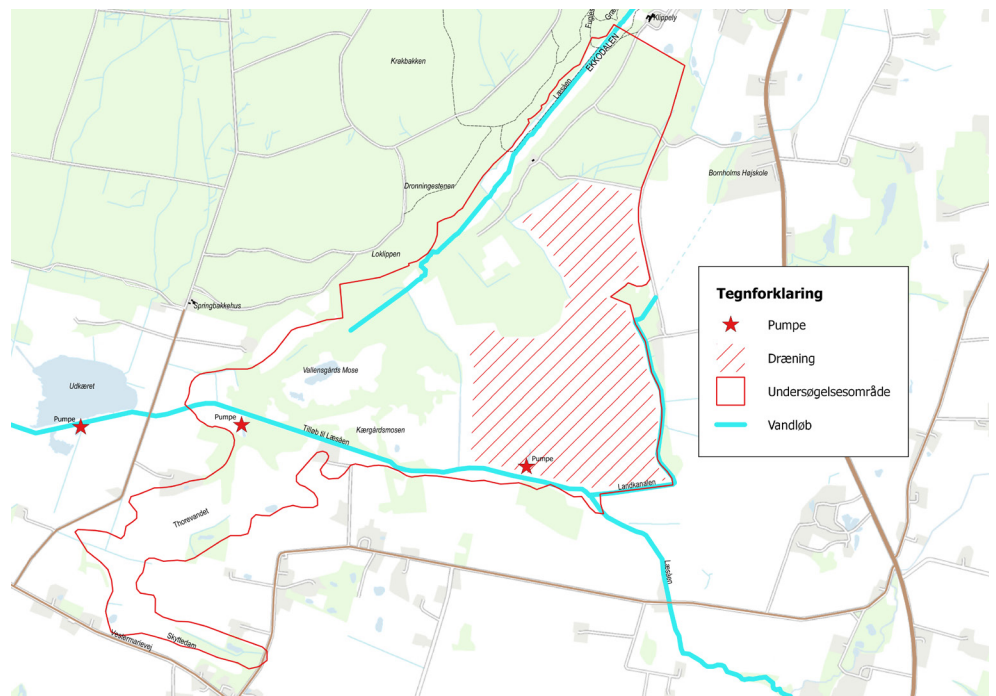
I 1973 frededes et areal der nogenlunde svarer til undersøgelsesområdet. Formålet er at bevare arealet som en af de mest kendte klassiske lokaliteter i Danmarks natur. Fredningen søger at beskytte mosearealerne ved at forbyde dræning i en 30 m beskyttelseszone langs mosens østlige del. Fredningen tillader etablering af 3 pumper ved hhv. Udkæret, den vest-

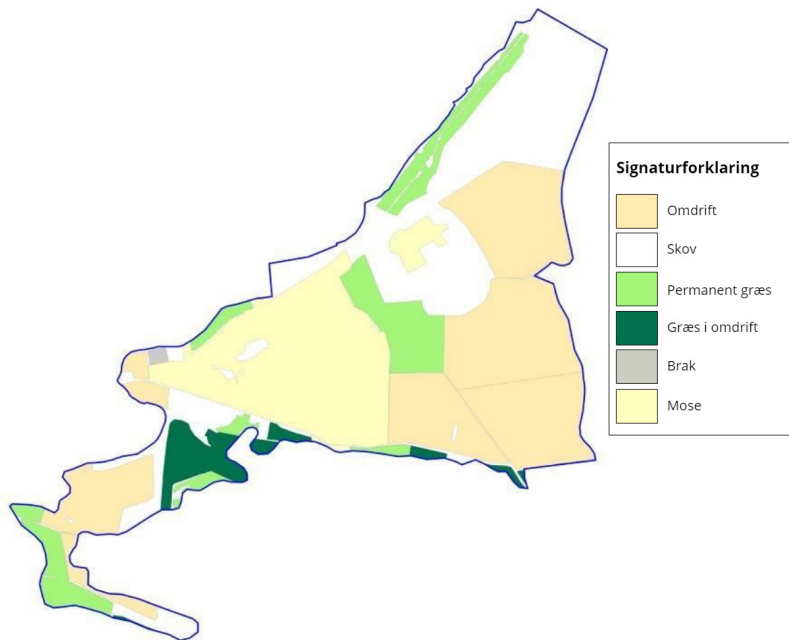
Kort 3 Illustration af områdets afvanding

Skyttedam i foråret
2018. Vandspejlet var
midlertidigt genskabt
på grund af voldsom
nedbør.

lige del af Vallensgårds Mose samt på agerjorden øst for Kærgårdsmosen. I perioden 1973-1974 blev der foretaget en detailldræning af størsteparten af agerjorden, ligesom der etableredes 2 pumper indenfor undersøgelsesområdet, som leder vand til Læsåen. Samtidig blev der givet tilladelse til at udvide, men ikke uddybe en strækning af det øst-vestgående vandløb. Læsåens forløb øst om Egeholm ændredes ligeledes.

Den tredje pumpe ved Udkæret blev flyttet til syd for Tilløb til Læsåen omkring år 2000 i forbindelse med at Naturstyrelsen opkøbte arealet og etablerede vådområdet Udkæret, hvor den vestligste del af den gamle istidssø lå.

Arealanvendelse i dag

De åbne arealer indenfor undersøgelsesområdet, som ikke er skov, fordeles sig på ca. 50 % i omdrift og ca. 20 % græsarealer hvoraf ca. en fjerdedel permanent ligger i græs og eng. En mindre del af området drives med græsning og høslæt. Herudover er der jagtinteresser og naturinteresser.

Forslag til naturgenopretning

Konsulentfirmaet COWI har udarbejdet en rapport, som skitserer nogle af de muligheder for naturgenopretning der foreligger indenfor undersøgelsesområdet.

Naturstyrelsen har også tidligere fået Århus Universitet til at udarbejde en rapport om områdets sjældne violer og anbefalinger til hvordan de bedst plejes og levestedet forbedres. Århus Universitet anbefaler en reduceret afvanding og dermed nedsat mængde tilgængelige næringsstoffer og forsinkelse af tilgroning med pil samt ekstensivering af landbrugsdriften på de sydlige landbrugsarealer, så næringsstoffbelastningen reduceres.

Både rapporten fra COWI og Århus Universitet kan læses her: <https://nst.dk/ekkodalensmoser>

Landbrugsstyrelsen er i dialog med lodsejerne, der bor indenfor undersøgelsesområdet for at undersøge mulighederne for at deres jorde indgår i projektet.

Det er på den skitserede baggrund, at Naturstyrelsen igangsætter idéfasen sammen med Miljøstyrelsen.

Kort 4
Arealanvendelse i
undersøgelses-
området i dag. Kilde:
Landbrugsstyrelsen.

I mosen vokser den sjældne sumpviol.

Hvad går projektet ud på?

Projektet omfatter genskabelse af et vådområde indenfor det område hvor, der tidligere har været sø og enge samt nye muligheder for naturoplevelser.

Projektet vil berøre ca. 170 ha og føre til delvis genopretning af det der var Bornholms største indlandssø for ca. 12.000 år siden. Undersøgellesområdet er beliggende syd for Almindingen i umiddelbart forlængelse af Bornholms mest markante sprækkedal: Ekkodalen. Moseområderne Vallensgårds Mose og Kærgårdsmosen samt lavbundsarealerne mellem Tilløb til Læsåen og Vestermarievej er i dag påvirket af dræning af de tilstødende landbrugsarealer og pumpning. Projektets formål er at udvide de nuværende naturområder samt forbedre hydrologien i de eksisterende naturområder.

De endelige forhold omkring genopretningen og den endelige projektudformning, herunder vandstand og afværgestiltninger arbejdes der videre med under udarbejdelse af miljøkonsekvensrapporten. Udgangspunktet for projektet er et skitseprojekt for Naturgenopretning i Ekkodalens Moser udarbejdet af konsulentfirmaet COWI i 2018. I foråret 2018 blev der efter COWIS anbefaling igangsat en række målinger indenfor undersøgelsesområdet som omfatter: Bestemmelse af fosforindhold i agerjorden, måling af grundvandsstand i mosen og kvælstof og fosfor i vandløbene samt vandføringen i vandløbene.

Naturstyrelsens Vision for naturgenopretningen er at:

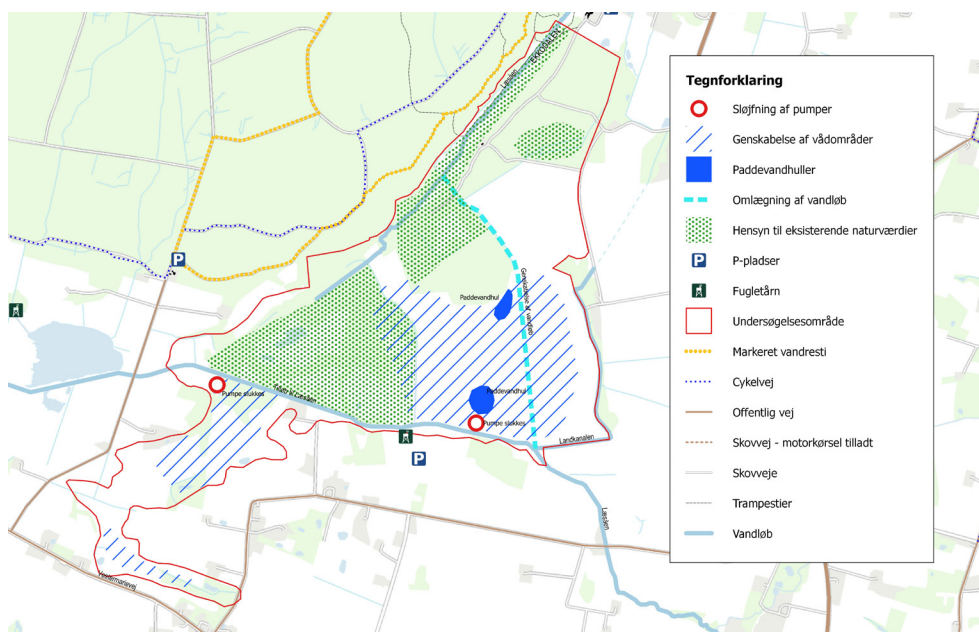
- øge områdets naturværdi ved at bevare, styrke og udvikle naturen, dens mangfoldighed, sammenhæng og dynamik
- opretholde eller forbedre de hydrologiske forhold for nuværende habitat-natur og gunstig tilstand for arter
- udvide arealet med våd natur og
- forbedre de rekreative muligheder.

Hvor stort et vådområde, der kan skabes, afhænger af resultaterne af den endelige projektudformning. Kort 6 giver et bud på, hvilke arealer der vil blive påvirket, hvis pumperne slukkes. Målet er at lave så stort et vådområde som muligt, med nye arealer der er permanent vanddækkede og arealer som tørrer ud om sommeren og holdes lysåbne ved høslæt eller græsning.

Der kan også være mulighed for at genskabe det tidligere vandløb øst om Egeholmen. Det vil give havørrederne mulighed for at vandre længere op i Læsåsystemet. Kort 5 viser en skitse over nogle af de mulige tiltag.

Mulige virkemidler i projektet kan være:

- sløjfning af pumper og dræn
- ændring af diger og terrænregulering
- omlægning af vandløb
- anlæggelse af paddevandhuller
- Naturpleje i form af høslæt og græsning
- Etablering af stiforløb der sammenbinder naturarealer

Kort 5
Viser skitse over mulige tiltag i projektområdet samt de eksisterende publikumsfaciliteter som stier, cykelveje, fugletårne og parkeringspladser.

I vinteren 2017/2018 var en væsentlig del af undersøgelsesområdet landbrugsjord oversvømmet. Bag vandspejlet ses Kærgårdsmosen.

Hvad kunne være til debat her i idéfasen?

Særlige forhold:

Der kan være særlige forhold omkring din ejendom eller særlige lokale natur-og miljøforhold, som du mener, bør indgå i miljøvurderingen.

Stiforløb:

Naturstyrelsen har ikke lagt sig fast på det fremtidige stiforløb i området og der er derfor mulighed for at komme med idéer og forslag, som kan indgå i det videre arbejde.

Forslag til debat-
emner.

Projektets miljøpåvirkninger

Miljøvurderingen, som Miljøstyrelsen skal gennemføre, sikrer, at der tages hensyn til miljøet ved projektets gennemførelse både i anlægsfasen, og når anlægget er etableret.

Naturstyrelsen skal som bygherre for projektet udarbejde en miljøkonsekvensrapport, og Miljøstyrelsen skal på baggrund af den rapport vurdere, om der kan gives tilladelse til projektet. Rapporten skal i henhold til miljøvurderingsloven beskrive og vurdere anlæggets direkte og indirekte påvirkninger på mennesker, fauna, flora, jord, vand, luft og klima, samt materielle goder, kulturarv og landskab. Rapporten skal også beskrive de afledte socioøkonomiske påvirkninger og sammenspillet mellem disse faktorer. Herudover skal eventuelle kumulative effekter af projektet i kombination med påvirkningerne fra eventuelt andre projekter i området identificeres og vurderes.

Afgrænsningen af miljøkonsekvensrapporten, det vil sige omfanget og detaljeringsgraden af de oplysninger, beskrivelser og vurderinger, som Naturstyrelsen skal fremlægge i rapporten, fastlægges af Miljøstyrelsen i et afgrænsningsnotat, som fremsendes til Naturstyrelsen.

Miljøstyrelsens afgrænsning af rapportens indhold sker bl.a. ud fra de oplysninger om projektet og den forventede miljøpåvirkning, som Miljøstyrelsen har fra screeningsvurderingen af sagen, Naturstyrelsens ansøgning, kendskabet til miljøpåvirkninger fra lignende sager, samt de høringsvar, som Miljøstyrelsen modtager i forbindelse med denne idéfase. Herunder beskrives de miljøforhold, der indtil videre forventes at indgå i miljøkonsekvensrapporten. Der vil være fokus på de miljøemner, som i særlig grad kan forventes at blive påvirket af projektet.

Natur og den biologiske mangfoldighed

Projektområdet er delvist beliggende i Natura 2000 område N186 Almindingen, Ølene og Paradisbakkerne. Der er i undersøgelsesområdet kortlagt både lysåben og skovhabitatnatur i form af tidvis våd eng, hængesæk og aske-elleskov samt levested for plettet rørvagtel. Herudover er Vallensgårdsmose ynglested for en række mosefugle herunder trane og rørhøg. I både Kærgårdsmosen og Vallensgårds Mose findes de rødlistede planter sumpviol og rank viol. Projektet forventes at ændre hydrologien i de eksisterende naturtyper ved reduceret afvanding.

Miljøkonsekvensrapporten skal belyse projektets påvirkning af naturtyper, habitater og arter og betydningen for den biologiske mangfoldighed. Herudover skal der indgå en vurdering af hvilket naturindhold og arter, som kan forventes i området efter genopretningen og under hvilke forudsætninger.

Medarbejder fra Miljøstyrelsen foretager vandmålinger ved mosen.

Vandmiljøet

Miljøkonsekvensrapporten skal belyse den forventede vandkvalitet, flora og fauna i området efter genopretningen og påvirkning af vandmiljøet uden for projektområdet gennem for eksempel udledning af organisk materiale, ændring i næringsstofbalance, ilt- og temperaturforhold.

Hydrologi

Ændringer i områdets hydrologi skal belyses i miljøkonsekvensrapporten. For eksempel påvirkningen fra projektområdet på Læsåen, på grundvands- og afvandingsforhold omkring projektområdet inklusive effekten af ekstreme nedbørssituationer. Ligeledes belyses hvorledes ændring i hydrologien påvirker det eksisterende naturindhold.

Fredning, landskab og kulturarv

Det tidligere landbrugsareal vil få et nyt landskabeligt udtryk. Det nye vådområde vil dække en del af området, ligesom tidligere agerjorde vil ligge i vedvarende græs. Det vurderes at der vil være områder med permanent vanddække og områder der er tidvis våde. Dette belyses i miljøkonsekvensrapporten.

Området er fredet og fredningen tilsiger, at der ikke må foretages terræ ændringer. Det er desuden udlagt som værdifuldt geologisk interesseområde og nationalt geologisk interesseområde. Herudover er der arkæologisk

Udsigt over Kærgårdsmosen. I baggrunden ses Almindingens klipper.

interesser knyttet til projektområdet, idet der tidligere har ligget en stenalderboplads. Miljøkonsekvensrapporten forventes at skulle forholde sig til det landskabelige udtryk, fredningen samt de arkæologiske interesser i området og konsekvenserne for sikring af disse.

Arealanvendelse og rekreative forhold

Inden for projektområdet er der en række arealanvendelser bl.a. landbrugsdrift, græsning, jagt og natur. Den nuværende brug vil ændres og forholdene belyses i miljøkonsekvensrapporten sammen med de nye rekreative muligheder som naturgenopretningen medfører ift. stiforløb og formidling af områdets natur- og kulturværdier.

Afværgeforanstaltninger og overvågning

En del af bygherrens opgave i forbindelse med udarbejdelse af miljøkonsekvensrapporten er at komme med forslag til eventuelle afværgeforanstaltninger, som kan være nødvendige for at afværge eller mindske miljøpåvirkninger fra projektet og eventuelle nødvendige tiltag ift. overvågning af miljøpåvirkningen.

Rørhøgen er knyttet til vådområder hvor den finder føde i rørskove og på enge.

Myndighedsbehandlingen og den forventede proces for miljøvurderingen

Naturstyrelsen har d. 29. juni 2018 anmodet Miljøstyrelsen om miljøvurdering af projektet genopretning af Ekkodalens Moser. Det betyder, at anlægsarbejder ikke kan påbegyndes, før Miljøstyrelsen har meddelt VVM-tilladelse til projektet. Denne tilladelse gives på baggrund af den miljøkonsekvensrapport, som Naturstyrelsen skal aflevere til Miljøstyrelsen.

Den videre proces for miljøvurderingen:

- Ideoplægget til afgrænsningen miljøkonsekvensrapporten er i offentlig høring i perioden 1. oktober til 29. oktober 2018. 1. offentlighedsfase
- Miljøstyrelsen fremsender herefter en afgræsningsudtalelse til Naturstyrelsen, som fastlægger rammen for indholdet i miljøkonsekvensrapporten. Dette sker i samarbejde med Bornholms Regionskommune, øvrige relevante myndigheder og på baggrund af de høringssvar, som Miljøstyrelsen modtager i høringen af ideoplægget.
- Naturstyrelsen udarbejder sammen med en rådgiver en miljøkonsekvensrapport, som fremsendes til Miljøstyrelsen. Kravene til rapporten fremgår af miljøvurderingslovens § 20 samt Miljøstyrelsens afgrænsningsnotat.
- Miljøstyrelsen modtager miljøkonsekvensrapporten og gennemgår den med henblik på at sikre, at den opfylder alle nødvendige krav.
- Miljøstyrelsen foretager en offentlig høring af miljøkonsekvensrapporten og udkast til afgørelsen om VVM-tilladelse. Høingsperioden vil være mindst 8 uger. 2. offentlighedsfase
- Miljøstyrelsen behandler høringssvar fra 2. offentlighedsfase og træffer herefter afgørelse.
- Efter afgørelsen er meddelt Naturstyrelsen vil den blive offentliggjort på Miljøstyrelsens hjemmeside sammen med oplysninger om høringsprocessen, et resumé af resultaterne fra høringen, og hvordan høringssvar og eventuelt andre oplysninger er indarbejdet eller taget i betragtning.

Deltag i borgermøde onsdag d. 10 oktober 2018 kl. 19.00 til 21.00.

Bornholms Højskole
Almindingsvej 35
3720 Aakirkeby

Miljøstyrelsen vil være til stede på borgermødet for at svare på spørgsmål om miljøvurderingsprocessen og Miljøstyrelsens behandling af sagen.

Dagsorden for borgermøde og projektet er nærmere beskrevet på Naturstyrelsens hjemmeside: <https://nst.dk/ekkodalensmoser>

Send dit høringssvar til Miljøstyrelsen

Miljøstyrelsen modtager gerne dit høringssvar:
Send brev eller e-mail senest 29. oktober 2018.

Miljøstyrelsen, Haraldsgade 53, 2100 København Ø
Eller på e-mail: mst@mst.dk

Anfør venligst i begge tilfælde emner:
Miljøvurdering af Ekkodalens Moser j. nr. MST-531-00024

Miljøstyrelsens hjemmeside for miljøvurdering af Ekkodalens Moser
www.mst.dk/Ekkodalensmoser